

NYA AVHANDLINGAR

Britta Zetterström Geschwind: *Publika museirum. Materialiseringar av demokratiska ideal på Statens historiska museum 1943–2013*. Stockholms universitet, Institutionen för etnologi, religionshistoria och genusvetenskap. Stockholm 2017. 275 s., ill. English summary. ISBN 978-91-7649-974-0.

Britta Zetterström Geschwind slår tidigt fast att hennes avhandling undersöker Historiska museet i Stockholm med avseende på kulturpolitik, officiella målformuleringar samt rumslig och materialiserad praktik under åren 1943–2013. Perioden sammanfaller i väsentliga delar med den moderna kulturpolitikens framväxt så som vi känner den. Den sammanfaller också med museets närvaro i den nuvarande museibyggnaden.

Avhandlingens syfte är att undersöka hur demokratiska ideal materialiserats och förhandlats i museets publika rum med avseende på kontinuitet och förändring (s. 22).

Med publika rum avses här inte utställningslokalerna utan fyra andra rum som i vanliga fall inte brukar betraktas som centrala. Här är det entrén, butiken, barnrummen och innergården som står i fokus. Motiveringen att välja dessa istället för utställningsrummen är att de förra uppvisar ”intressanta spänningar i relation till kulturpolitiska mål och museala visioner” (s. 23). De är dessutom understuderade. Zetterström Geschwind hämtar argument från det befintliga forskningsläget och pekar på hur större delen av den befintliga och mångvetenskapliga forskningen fokuserar museers publika funk-

tion, deras utställningar och de färdiga resultaten snarare än processerna som föregick dem. Här, en aning outtalat, påtalas också den egna undersökningens relevans och bidrag, det vill säga rum och processer som sällan legat i forskningens intressefokus.

Studiens huvudfrågor kretsar kring konkret utformning, funktion, verksamhet och inte minst hur rummen är delaktiga i att skapa publiker. Teoretisk inspiration hämtar näring från actor network theory. Här anses rummen vara inte bara effekter av ordnande, visioner och avsikter, rummen har också organiserande effekter. De är fysiska men också sociala och meningsskapande. Zetterström Geschwind hänvisar också till Doreen Massey när hon skriver om rum som utsträckta, inte sällan ojämlika, sociala, relationer.

Undersökningens källor hämtas från observationer, så kallade walk alongs med anställda, intervjuer med personer i olika befattningar, egna och andras fotografier, hemsidor, arkivtexter och massmediala utsagor.

Avhandlingens disposition följer de fyra rummen. Det är en smart och i huvudsak fungerande lösning. En uttalad insikt av studien är dock att rummen ”läcker in” i varandra, bokstavligt och metaforiskt. Det finns inga vattentäta skott mellan dem. Som exempel nämns hur barnen har tagit allt större plats samtidigt som de kommersiella ytorna har vuxit. På motsvarande sätt har pedagogik och marknadstänkande vuxit i styrka under den studerade perioden.

Kapitlet om museets entré inleds med 1920- och 30-talens diskussioner om den yttre utformningen, särskilt dess monumentalitet. Därefter behandlas de två invigningarna och första

utställningarna på 1940-talet – *Folk och försvar* respektive *Tio tusen år i Sverige*. Zetterström Geschwind beskriver föremål som fått representera museet och i förlängningen nationell identitet. Paradexemplet är Pireuslejonet som flyttats runt i huset till och från entrén och återigen i retur. Idag, menar hon, har lejonet förlorat sin emblematiske kraft och materialitet har ersatts av vikingatiden som ett emblematiske tidrum.

Entrén beskrivs som en mental och konkret tröskel till museet, en tröskel som har bearbetats för att möta förändrade krav, inte minst på tillgänglighet. Entrédiskens olika skepnader över åren beskrivs och analyseras framgångsrikt, till exempel hur den förändrades på 1990-talet för att återigen omformas i samband med de följande årens fri entré-reform. Den höjs och sänks för möta olika kulturpolitiska krav och perspektiv på besökarna. Den är såväl genuskodad som funktionsnormativ. 2014 gjordes den både höj- och sänkbar.

Museibutiken har delvis varit en del av entrén. Zetterström Geschwind pekar på hur butiken, till skillnad från utställningarna, har föremål att lukta, känna och till och med smaka på. Här kan man också ta med sig saker hem. Hon visar även hur riksantikvarien Sigurd Curman hade ett modernt varuhus i åtanke när museet skulle planeras och byggas. Men ännu på 1970-talet fanns det ingen butik i egentlig mening. Rågången mellan kultur och kommersialism var upparbetad. Försäljning fanns men inget särskilt rum. Under 2000-talet utvecklades butiken till att bli en kommersiellt driven verksamhet med ett växande utbud av böcker, smycken, leksaker, kopior av historiska föremål, t-shirts, tvålar och mat. Butiken hade också tagit ett steg ut i entrén och blivit det första och sista besökaren möter.

I det fjärde kapitlet undersöks barnens rum. Här konstateras det i dag självklara i att barn möts med särskilda rumsliga arrangemang och museipedagoger. Men författaren pekar också på hur perspektiv på barn och museer byggdes in i huset redan från början, även om ett par rum avsedda för barnpedagogisk verksamhet kom att användas till annat. Huset stod, skulle man kun-

na säga, helt enkelt inte emot andra krav och intressen.

De rum som inrättades särskilt för barn speglar ganska väl de museipedagogiska idéerna. Man kan nog påstå att rummen förändrades från att ta utgångspunkt i ett passivt, stillasittande barn till ett aktivt, rörligt. Zetterström Geschwind noterar hur museet numera inte har något särskilt barnrum. Istället anpassas utställningarna till att generellt fungera för barn och familj.

Det femte kapitlet undersöker innergården, ett mellanrum i författarens terminologi. Liksom i butiken och barnrummen kom här syn och hörsel att utmanas av doft, känsel och smaksinnen. Men det var först på 1960-talet som innergården på allvar kom till användning som plats för förmedling, först med en utställning om arkeologin som vetenskap med en iscensatt utgrävningsplats. Senare, på 80- och 90-talen, blev den platsen för arkeologiska experimentprojekt, rekonstruktioner och upplevelsebaserad förmedling men även för publika grävprojekt, där innergården delvis grävdes ut. Zetterström Geschwind pekar på hur innergården, liksom delvis även de andra undersökta rummen, var spelplats för spänningar mellan professionella och amatörer, arkeologer och pedagoger, teori och praktik, bildning och nöje, lärdom och upplevelse.

Avhandlingen avslutas med ett resonemang om hur museet har förstått sitt demokratiska uppdrag, hur det materiella – rum och andra materialiteter – ibland har stått i vägen för, ibland möjliggjort, politiska ideal och målsättningar. Zetterström Geschwind upprepar poängen med att undersöka publika rum bortom utställningarna, hur de exempelvis kan stå i intressanta kontraster till varandra i termer av genus och etnicitet. Hon noterar hur museet betraktas som politiskt när det förändras och ifrågasätter samhällsliga normer och makthierarkier. En konservativ, marknadsekonomisk eller nyliberal hållning skulle på motsvarande sätt uppfattas som mindre politisk. Avhandlingen avslutas med frågan om och i så fall på vilket sätt museet kan bidra till en demokratisk samhällsutveckling, en fråga som knappast får sitt svar men som lyfts och diskuteras.

Britta Zetterström Geschwind har skrivit en innehålls- och infallsrik avhandling. Är man intresserad av efterkrigstidens museifält är det uppenbart att vi har mycket att lära av avhandlingen. Bidraget skulle emellertid ha kunnat framstå som tydligare om valet av studieobjekt hade kommunicerats tydligare. Det borde inte vara svårt att argumentera för varför Historiska museet är bra att undersöka. Men man kunde också tänka sig att välja ett annat statligt museum. Att denna argumentation i huvudsak saknas innebär att resultatens räckvidd riskerar att framstå som en aning oklara.

Ytterligare en aspekt på studien som är underkommunicerad är källmaterialets potential och begränsningar. Undersökningen är uppenbart gedigen och väl genomförd. Källförteckningen är välfylld. Men jag saknar en källkritisk reflexion. Vad håller materialet för? Min tveksamhet gäller framförallt hanteringen av intervjuerna med olika befattningshavare, intervjuer som uppenbart är perspektivbundna, men som i många fall används som ett slags information om hur det var. Och trots den goda tillgången på källor skulle jag gärna sett att bildmaterialet, framförallt byggnadsplaner och fotografier, hade givits en starkare ställning. För att vara en undersökning som lägger stor vikt vid rummens betydelse och agens är bildmaterialet ojämnt och planlösningarna frånvarande.

För det är rummens plats i undersökningen som gör den här avhandlingen riktigt intressant. Författaren kopplar kultur- och museipolitik till rumsliga uttryck och förutsättningar. Beskrivningen och analysen av entrédiskens utformning tillhör avhandlingens höjdpunkter. Här koncentreras frågor om medborgarskap, om jämställd-

het och tillgänglighet, aspekter som kommer väl till uttryck i den kulturpolitiska sfären och som tar gestalt i det materiella. Men inte enbart. Rummen är visserligen exponenter för olika förhållningssätt. Men man kan också tänka sig vice versa, att rummen påverkar förhållningssätten, att allt det som finns inbyggt i huset, konkret, påverkar sättet att tänka på till exempel publiken och barnen.

Rum skapar distans och närhet, vilket rimligen genererar olika sätt att lära känna eller se andra människor. Här finns uppenbara likheter med andra sorters institutioner – vårdande, utbildande, korrigerande – vilkas avsikter är, liksom museet, att förändra de människor som de omsluter.

Rummen möjliggör vissa handlingar och förhållningssätt. Men de har också potentialen att stå i vägen, att förhindra rörelser och relationer. I detta avseende ger Zetterström Geschwinds undersökning intrycket att det materiella allt som oftast stretar emot den politiska diskursiva nivån. Ord är som bekant flyktigare än den fysiska verkligheten. För att travestera Bruno Latour: Arkitektur är samhället gjort inte bara hållbart utan också konservativt.

Britta Zetterström Geschwind har siktet inställt på museets demokratiska funktioner. Dessa funktioner kan å ena sidan knappast sägas vara klarlagda, vilket vore att kräva för mycket. Å andra sidan lyfter avhandlingen fram nya perspektiv på detta problem, vilket i sig är ett viktigt resultat och bidrag till de etnologiska, museologiska och kulturpolitiska forskningsfälten.

Lars-Eric Jönsson, Lund/Höganäs